

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АПК

Розглянуто основні проблеми функціонування АПК, зокрема пошук оптимальних форм господарств в Україні. Проаналізовано стан АПК та основні перспективи розвитку. запропоновано підходи до організації господарювання АПК в Україні

Постановка проблеми. Важливу роль у виробництві сільськогосподарської продукції відіграють АПК, що єдиною цілісною виробничо-економічною системою, яка охопила цілий ряд галузей народного господарства спеціалізованих на виробництві продовольства. Сучасний аграрно-промисловий комплекс є важливим сектором економіки України. Саме в АПК найбільше нерозв'язаних економічних проблем, зокрема питання формування колективних господарств, приватизації землі, створення фермерських господарств, ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, взаємовідносин між сферами АПК, обмеження або ліквідації дотацій з бюджету на продукцію сільськогосподарського виробництва тощо. Сучасний аграрно-промисловий комплекс є важливим сектором економіки України. У ньому зосереджена майже третина основних виробничих фондів, працює четверта частина населення, зайнятого у народному господарстві, виробляється понад 20 % валового суспільного продукту та третина національного доходу, формується 70 % роздрібного товарообігу.

Метою даної статті є питання пошуку оптимальних форм господарювання в народногосподарському комплексі і, зокрема, в АПК. Від його рішення прямо залежить розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків, майбутнє продовольчого сектора.

Викладення основного матеріалу. Головне завдання що стоїть перед галузями АПК – це зростання сільськогосподарського

виробництва, надійне забезпечення країни продуктами харчування та сільськогосподарською сировиною, об'єднання зусиль усіх галузей комплексу для одержання високих кінцевих результатів. Надавати можливості виходу продукції АПК України на світовий ринок.

Перед АПК України стоять великі і відповідальні завдання. Загострення суперечностей у сфері агропромислового виробництва зумовлює необхідність активізації держави щодо його регулювання з тим, щоб забезпечити, з одного боку, відповідний рівень цін, доходів та обсягів виробництва для виробників, а з іншого – охорону і правильне використання земель і водних ресурсів, а також наукове забезпечення розвитку АПК.

Агропромисловий комплекс (АПК) – це сукупність взаємопов'язаних галузей породного господарства, об'єднаних своєрідною цільовою функцією (забезпечення населення продуктами харчування і предметами народного споживання сільськогосподарського походження), що розвиваються відповідно до конкретних природно-географічне і суспільно-географічних особливостей території.

Агропромисловий комплекс України – це цілісна народногосподарська система взаємопов'язаних в своєму розвитку галузей, які забезпечують виробництво сільськогосподарської сировини та продовольства, їх заготівлю, зберігання, переробку і реалізацію населенню [2].

Стан справ у агропромисловому комплексі вагомо позначається на суспільстві в цілому. Зміни в державі, в економіці пройшли такими швидкими темпами, що державна система не змогла своєчасно на них відреагувати і, як результат, відбулося те, що характеризує сьогоднішню ситуацію в АПК України. Однак не варто оцінювати зміни тільки з негативної точки зору. Реальний стан справ, як індикатор, підкреслює необхідність нових перетворень. Саме у цьому полягає актуальність теми даної роботи.

Ядром агропромислового комплексу є галузі сільського господарства. У своєму розвитку вони характеризуються певними особливостями; це вплив природно-кліматичних факторів на характер і організацію виробництва, об'єктивна необхідність використання частини виробленої продукції як засобів виробництва, універсальність основного засобу виробництва – землі. Усе це зумовлює особливості становлення ринкових відносин в агропромисловому комплексі та особливості його державного регулювання.

АПК як складна система має три головні аспекти: компонентний, територіальний і організаційний. Компонентний аспект структури АПК полягає у наявності і зв'язаності окремих галузей, функціональних сфер (блоків) галузей і агропромислових циклів (ланцюгів).

До складу АПК входить понад 100 галузей і підгалузей народного господарства, та ще багато галузей частково або повністю з ними пов'язані.

Галузі, що входять до складу АПК, можна згрупувати в окремі функціональні сфери (блоки):

а) виробництво сільськогосподарської продукції (рослинництво, тваринництво);

б) промислова переробка сільськогосподарської продукції (харчосмакова, м'ясна, молочна, мукомельно-круп'яна промисловість, легка промисловість по переробці сільськогосподарської сировини);

в) виробництво засобів виробництва для всіх галузей АПК (тракторне і сільськогосподарське машинобудування, продовольче машинобудування; виробництво мінеральних добрив та інших хімічних засобів для інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; мікробіологічна промисловість, комбікормова промисловість; сільське будівництво);

г) виробнича та соціальна інфраструктура (заготівля, зберігання, транспортування і реалізація продукції, науково-дослідні організації і підготовка кадрів) [4].

Виникнення АПК зумовлене розвитком продуктивних сил народного господарства, поглибленням суспільного поділу праці, розгортанням науково-технічної революції. Впровадження досягнень НТР у сільське господарство приводить до скорочення зайнятих у цій галузі, звужує сферу сільськогосподарського виробництва.

Важливою умовою зміцнення економічного потенціалу в Україні є створення сучасної ринкової структури виробництва.

Сьогодні країна перебуває у глибокій економічній кризі, що негативно впливає на хід реформ, особливо в АПК.

В основу ринкових перетворень в АПК покладена програма роздержавлення і приватизація, а для сільськогосподарських підприємств – створення нових господарських структур та засадах приватної власності на майно і землю [5].

Економічні можливості аграрного сектора України використовується не повністю. Економічні реформи проводяться послідовно і поки що не забезпечили підвищення ефективності і продуктивності праці.

Проте не можна не помітити певних позитивних зрушень в аграрному секторі. Багато колишніх колгоспів і радгоспів після реорганізації земельних і виробничих відносин адаптувалось до вимог ринкової економіки. В цих господарствах спостерігається зростання обсягів виробництва. Замість матеріалоемних та

трудозатратних впроваджуються високоефективні технології, що дозволяють виробляти конкурентоспроможну продукцію для внутрішнього і зовнішнього продовольчого ринку. Не можна однозначно стверджувати, що для цієї категорії підприємств всі питання вирішені. Підтримувати високий рівень господарювання на землі непросто. Є в них претензії до органів виконавчої влади, законодавчих структур стосовно несвоєчасних розрахунків за продану продукцію, нестабільного матеріально-технічного забезпечення, відсутність паритету у міжгалузевих відносинах тощо. Не менш важлива також ринкова орієнтація приватного сектора і присадибного господарства населення.

Великі проблеми виникли із використанням природних ресурсів. Якість навколишнього середовища, його відтворювальний і відновлюваний потенціал значно зменшується з нарощуванням масштабів ресурсовикористання і обсягів забруднюючих речовин та відходів. І все це аж ніяк не пов'язане із збільшенням населення або підвищенням його життєвого рівня. Навпаки, приріст населення падає, а життєвий рівень погіршується. Кризовий стан, що склався в аграрному секторі, та використання природних ресурсів вимагають концептуального визначення основних напрямів та змісту аграрної реформи, взаємоузгодження експлуатації природних ресурсів, сфер вкладення капіталу з урахуванням чисельності населення та майбутніми потребами людей [6].

З розвитком продуктивних сил суспільства великого значення у збільшенні виробництва продукції рослинництва і тваринництва набувають використання досягнень науково-технічного прогресу, розробка та впровадження високоефективних науково обґрунтованих систем ведення сільського господарства, спеціалізація та раціональне використання матеріальних,

фінансових і трудових ресурсів. Процес відтворення в сільському господарстві досить складний і залежить від природних, науково-технічних, біологічних, соціальних та економічних факторів. Все це вимагає глибоких економічних знань, постійного аналізу, застосування економічних законів.

Загострення суперечностей у сфері агропромислового виробництва зумовлює необхідність активізації держави щодо його регулювання з тим, щоб забезпечити, з одного боку, відповідний рівень цін, доходів та обсягів виробництва для виробників, а з іншого – охорону і правильне використання земель і водних ресурсів, а також наукове забезпечення розвитку АПК. Необхідність державного регулювання економіки зумовлена також тим, що аграрному сектору притаманна відсталість соціально-економічної структури, а отже, особлива гострота соціальних конфліктів і їх затяжний характер, пов'язаний у розвинених країнах з надвиробництвом, а в інших – з гострим дефіцитом продовольства. Крім того, є й інші причини, що зумовлюють необхідність такого регулювання.

Метою державного регулювання функціонування та розвитку агропромислового комплексу є забезпечення населення продуктами харчування, а також іншими товарами з сільськогосподарської сировини в поєднанні з вирішенням соціальних та економічних проблем АПК в умовах становлення ринкових відносин і багатокладності економіки.

Держава в особі відповідних органів управління виконує такі функції з регулювання розвитку АПК:

- визначає пріоритетні напрями розвитку АПК та пріоритетні напрями спрямування інвестицій на його розвиток;
- регулює земельні відносини;
- здійснює заходи щодо стабілізації продовольчого постачання; здійснює підтримку пріоритетних галузей і сфер АПК через пряме бюджетне фінансування, механізм дотацій, цільове субсидювання;

– сприяє здійсненню процесів роздержавлення, приватизації та розвитку нових форм господарювання;

– встановлює механізм формування державних замовлень та контрактів на поставку до державних ресурсів сільськогосподарської продукції та сировини;

– здійснює індикативне планування розвитку АПК; регулює ціни на деякі види продовольства;

– визначає рівень орієнтовних закупівельних стартових цін і механізмів їх індексації відповідно до інфляційних процесів.

Суттєвим елементом державного регулювання сільськогосподарського виробництва є зміна його виробничої структури. З цією метою ввели пряме планування обсягів виробництва, запровадивши контрактну систему договорів між державою і фермерами, зокрема, використовують два типи такої системи: підписання контрактів щодо обмеження посівів певної культури і виведення землі з обороту з відповідною компенсацією; введення прямого квотування обсягів виробництва. Отже, фермер користується пільгами, державною підтримкою у разі виконання плану певного обсягу виробництва, а держава має змогу регулювати кількість земель, які використовуються під посіви та багаторічні насадження [4].

Проте в міру насичення ринку і перевиробництва сільськогосподарської продукції прямі державні субсидії виробничого призначення почали зменшувати. Виняток становить лише система пільгового сільськогосподарського кредитування і деякі заходи з укрупнення господарств, надання допомоги молодим фермерам.

Сьогодні мета прямих державних виплат – не стимулювання виробництва, а вирішення соціальних завдань – підтримка рівня доходів фермерів, розвиток сільської інфраструктури та природоохоронні заходи. Це є головним змістом сучасної загальної сільськогосподарської політики Європейського

Союзу. Оскільки підтримування високих цін всередині Союзу – один з найдорожчих шляхів субсидування доходів, то прийнято рішення про деяке зниження цін. Натомість введено прямі доплати фермерам у разі дотримання попереднього розміру їхнього виробництва. Державні виплати роблять з розрахунку на гектар землі або на ГОЛОВУ худоби в несприятливих умовах виробництва.

Різноманітність функцій держави передбачає значні витрати не тільки із бюджету, а й через дію цінового механізму. В цілому по ОЕСР (25 найбільш розвинутих країн Заходу) кошти, що надходять у сільське господарство із бюджету, у дев'ять разів перевищують надходження від нього в бюджет, а якщо додати і цінові субсидії, то у 18 разів. Майже половину засобів, наданих сільському господарству, становлять бюджетні кошти, а половину – субсидування цін.

Отже, систему державного регулювання аграрної сфери повинні характеризувати всепроникний вплив держави на різні сторони процесу виробництва сільськогосподарської продукції та високий рівень підтримки внутрішніх товаровиробників [5].

Перехід до ринку вимагає розробки наукових основ ефективного господарювання на засадах підприємництва та конкуренції. Актуального значення набуває питання пошуку оптимальних форм господарювання в народногосподарському комплексі і, зокрема, в АПК. Від його рішення прямо залежить розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків, майбутнє продовольчого сектора.

Проблема ця багатопланова, така, що стосується, з одного боку, як суб'єктів господарювання, так і органів державної виконавчої влади, які виконують функції реалізації аграрної політики на місцях, а з другого – потребує нового підходу до створення, функціонування та вдосконалення різних форм господарювання.

Гнучкі зміни обумовлюються вимогами ринку. Дослідники багатьох країн світу вказують на поступове зникнення

інституційних і політичних бар'єрів, які відділяли село від міста. Відхід від адміністративно-командної системи організації економіки зробив неможливим існування практики централізованого розподілу ресурсів без урахування економічних реалій. На сільське господарство витрачається майже третина державного бюджету. Але нині, із зміною умов господарювання, держава об'єктивно не може в таких самих обсягах підтримувати сільське господарство. Не випадково висуваються вимоги до уряду про субсидування агропромислового сектора, як це було раніше. Проте очевидно і те, що держава не в змозі цього робити, частка АПК у державному бюджеті скорочується, а перспективи її збільшення обмежені.

Слід визнати, що в умовах планово-розподільних відносин чимало елементів ринку поступово трансформувалися в сільському господарстві у досконаліші економічні системи. Керівники господарств сприяли перехід до ринкової економіки як спосіб вільної господарської діяльності і сприяли його позитивно, особливо враховуючи наявність дефіциту продовольства. Це давало надію на новий, потужний імпульс розвитку виробництва, насичення ринку товарами. Не викликали сумніву і основні його регулятори – попит і пропозиції та рушійна сила – конкуренція.

В роботі не випадково проаналізовано окремі теоретичні погляди щодо ринкової економіки. За допомогою методологічного підходу можна досягти більш зваженої оцінки аграрної економіки України. А головне – з'ясувати причини виникнення негативних тенденцій в аграрній сфері.

До основних етапів аграрної політики України можна віднести: по-перше, роздержавлення та широкомасштабна приватизація державної власності в аграрному комплексі і формування на цій основі багатокладного сільського господарства, які розглядались як важливіший етап переходу до ринкової економіки; по-друге, надання

суб'єктам господарської діяльності економічної самостійності у формуванні виробничих програм, вибору каналів реалізації та визначенні цін; по-третє, лібералізація цін, скорочення дотацій та субсидій; по-четверте, лібералізація зовнішньоторговельної діяльності; по-п'яте, формування приватного сектора в сільському господарстві [7].

Основою ефективного розвитку агропромислового виробництва в ринкових умовах є не стільки інституціональні зміни, скільки рівень та масштаби використання досягнень науково-технічного прогресу, якість виробничого потенціалу, кваліфікація працюючих, їх заінтересованість в досягненні високих кінцевих результатів. Через недооцінку цих положень практично зупинено інвестиційну діяльність, не відновлюються виробничі потужності, особливо техніка та обладнання. Знижується родючість ґрунтів та продуктивність праці. Тому і при ринкових відносинах потрібне визначення пріоритетів на кожному етапі розвитку агропромислового виробництва, матеріальне і фінансове забезпечення їх реалізації.

Визначальною проблемою для України нині є відсутність чітких стратегічних та тактичних пріоритетів розвитку галузей АПК. Стратегія і тактика реформ щодо подальшого розвитку АПК і сільського господарства повинні концентруватися на трьох взаємопов'язаних напрямках: формування ефективного господаря-власника; створення сприятливого економічного середовища ("правил гри") на ринку; активний пошук та мобілізація внутрішніх резервів зростання обсягів виробництва, підвищення ефективності. Головна мета цього процесу – розбудова конкурентоспроможного аграрного сектора економіки шляхом створення умов для прискореного формування ефективного господаря-власника [4].

Процес реформування сільськогосподарського виробництва розпочався в різних напрямках і адекватний

стихійному пошуку істини. Це явище закономірне і тільки час збалансує різні варіанти. Аналіз сільськогосподарського виробництва свідчить, що виробничо-технологічні та соціальні структури сільськогосподарських підприємств за формою і місткістю можуть відповідати вимогам ринкової економіки. Їм притаманний високий потенціал конкурентності на перспективу, а за економічним змістом вони потребують докорінного реформування.

Головна мета реформування – створення різних форм господарювання, в основі яких є приватний власник землі і майна. Здійснюються передача земель колективних сільськогосподарських підприємств у колективну власність як форму функціонування приватної власності, їх паювання з визначенням кожному члену трудового колективу земельної частки (паю) з видачею відповідного державного сертифіката. Розвиваються земельно-орендні відносини. Проведена грошова оцінка сільськогосподарських угідь, яка враховується при визначенні вартості земельного паю і встановленні цін на сільськогосподарську продукцію та земельного податку.

У відповідності з концепцією розвитку сільського господарства намітились такі основні шляхи реформування організаційних форм господарювання :

- реорганізація колгоспів у колективні сільськогосподарські підприємства, селянські спілки з персоніфікованою власністю на майно і землю;

- реорганізація колективного чи державного підприємства в виробничі кооперативи, які мають більшу самостійність;

- формування аграрно-акціонерних підприємств;

- створення приватно-орендних підприємств;

- об'єднання в асоціації пайовиків, створення спілок пайовиків.

При організації нових сільськогосподарських формувань на орендній або акціонерній основі виникає

необхідність у розширенні оперативного-господарської самостійності госпрозрахункових підрозділів, створенні якісно нової організації структури господарства незалежно від форми власності. Департаментом реформування сільського господарства запроваджено систему моніторингу аграрної реформи, яка забезпечує публічність та прозорість процесів реформування відносин власності.

Як відомо, мета аграрної реформи – вирішити продовольчу проблему, вивести галузь на світовий рівень на основі утвердження багатокладної економіки, ринкових відносин, соціально-економічного перетворення села. Вирішення цієї проблеми вчені Української академії аграрних наук бачать у реформуванні власності на засоби виробництва і земельних відносин:

- реорганізації виробничих структур з державною та кооперативно-колгоспною власністю й зміною економічних відносин у підприємствах та в усій системі АПК;

- удосконаленні взаємовідносини сільського господарства і АПК із державою у вирішенні соціальних проблем села;

- створенні відповідної правової бази.

Україна має свій власний шлях проведення економічних реформ в сільському господарстві – відродження господаря на українській землі шляхом приватизації та створення рівних юридичних прав і економічних можливостей для розвитку і здорової конкуренції усіх доцільних форм господарювання на селі. Найбільш поширеною при цьому залишається колективна форма організації виробництва на базі асоційованої приватної власності на землю і майно. Досвід багатьох країн світу показав, що кооперативна ідея здатна протистояти економічному хаосу.

Таким чином взятий реформою курс на розвиток підсобних господарств населення вірний. Якби не було передачі землі підсобним господарствам, то спад виробництва в Україні був би ще відчутнішим. За розрахунками , було б

вироблено на 8 % менше продукції. Особисті підсобні господарства сьогодні є стабілізуючою формою господарювання [5].

Обсяг продукції сільського господарства (у цінах 2005 р.) за січень-квітень 2007 р. проти відповідного періоду 2006 р. зріс на 6,0 %, у тому числі у сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності на 7,9 %, у господарствах населення на 4,5 %.

У господарствах усіх категорій за січень-квітень 2007 р. реалізовано на забій 28,7 тис. т худоби та птиці (у живій вазі), що на 13,0 % більше порівняно з січнем-квітнем 2006 р., вироблено 174,3 тис. т молока (на 7,5 % менше) та 192,3 млн. шт. яєць (на 1,9 % більше). В аграрних підприємствах області зросло виробництво по реалізації худоби та птиці на забій у живій вазі (на 52,3 %), скоротилося виробництво молока (на 1,6 %) та яєць від птиці всіх видів (на 8,6 %). У господарствах населення виробництво яєць зросло на 32,5 %, а виробництво молока скоротилося на 11,1 %, м'яса – на 3,4 %. Частка виробленої продукції господарствами населення у загальному виробництві цих продуктів тваринництва у січні-квітні 2007 р. становила відповідно 33,3 %, 59,2 % та 60,3 %.

За розрахунками, у господарствах усіх категорій на 1 травня 2007 р. поголів'я великої рогатої худоби становило 336,2 тис. голів (на 15,4 % менше, ніж на 1 травня 2006 р.), у тому числі корів – 161,7 тис. голів (на 11,5 % менше), свиней – 399,5 тис. голів (на 21,5 % більше), овець і кіз – 66,2 тис. голів (на 1,2 % менше), птиці всіх видів – 5463,2 тис. голів (на 7,7 % більше).

Порівняно з 1 травня 2006 р. у сільськогосподарських підприємствах області зросло поголів'я свиней на 9,3 %, птиці – на 5,7 %, у господарствах населення – на 30,3 %, та 9,7 % відповідно. Скорочення чисельності поголів'я у сільськогосподарських підприємствах спостерігалось по великій рогатій худобі на 8,4 %, у тому числі по коровах – на 7,5 %, вівцях та козах – на 1,2 %, у господарствах населення на 23,9 %, 14,0 % та 1,2 % відповідно.

Обсяг вирощування худоби та птиці у сільськогосподарських підприємствах збільшився проти січня-квітня 2006 р. на 25,6 % (на 2540,6 т), у тому числі свиней – на 27,3 %, птиці – у 2,4 рази, великої рогатої худоби зменшився на 3,3 %. Відношення загального обсягу вирощування худоби та птиці до реалізації тварин на забій становило 109,5 % (за січень-квітень 2006 р. – 132,7 %).

На 1 травня 2007 р. у сільськогосподарських підприємствах запаси кормів становили 101,1 тис. т к.од., що на 11,0 % менше, ніж на 1 травня 2006 р. У розрахунку на одну умовну голову припадало по 4,0 ц к.од. (на 1 травня 2006 р. – по 4,4 ц к.од.), з них концентрованих кормів – по 1,1 ц к.од. (по 1,4 ц к.од.).

Загальний обсяг реалізованої аграрними підприємствами власно виробленої продукції за січень-квітень 2007 р. порівняно з відповідним періодом 2006 р. збільшився на 34,0 %, у тому числі продукції рослинництва – на 48,2 %, тваринництва – на 21,5 %. Частка продукції рослинництва у загальній вартості реалізованої продукції становила 51,7 %, тваринництва – 48,3 % (у січні-квітні 2006 р. відповідно 46,7 % та 53,3 %).

Середні ціни продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками реалізації за січень-квітень 2007р. порівняно з січнем-квітнем 2006р. зросли на 20,7%, у тому числі на продукцію рослинництва – на 29,5%, на продукцію тваринництва – на 12,4%.

На 1 травня 2007 р. на підприємствах, що здійснюють зберігання, переробку зернових культур, та у сільськогосподарських підприємствах (крім малих) було у наявності 343,3 тис. т зерна (на 12,6 % менше, ніж на 1 травня 2006 р.), у тому числі пшениці 152,1 тис. т (на 7,9 % менше). Безпосередньо в аграрних підприємствах було у наявності 79,2 тис. т зерна (на 42,4 % менше проти 1 травня 2006 р.), у тому числі 24,9 тис. т пшениці (на 56,6 % менше). Зернозберігаючі та зернопереробні підприємства мали у наявності 264,1 тис. т зерна, у тому числі зернозберігаючі – 186,0 тис. т.

Середня закупівельна ціна зернових культур, яку пропонували при закупівлі зберігаючі та переробні підприємства, у січні-квітні 2007 р. становила 639,8 грн. за т, з них на пшеницю – 655,1 грн. за т (у січні-квітні 2006 р. – відповідно 408,7 грн. та 459,5 грн. за т).

У процесі реформування агропромислового комплексу України та здійснення земельної реформи триває процес створення підприємств нових форм господарювання, зокрема селянських (фермерських) господарств, як однієї з форм підприємницької діяльності на селі в умовах багатокладної аграрної економіки.

Набуло поширення створення великих фермерських господарств за рахунок оренди земельних часток (паїв) і майна колишніх членів колективних сільгоспідприємств, а також різноманітних форм кооперації. Діяльність таких господарств, кооперативів та інших формувань дозволяє забезпечити високу ефективність використання матеріальних і фінансових ресурсів, а головне збут сільськогосподарської продукції.

Разом з тим, головним стримуючим фактором розвитку фермерства, недостатнє забезпечення сільськогосподарською технікою, довготерміновими кредитними ресурсами та відсутність стартового капіталу для створення фермерського господарства. В середньому на 100 фермерських господарств припадає 61 трактор, 14 комбайнів і 20 автомобілів. Ця проблема може бути ефективно вирішена за рахунок лізингу.

Переваги лізингу полягають в наступному:

- фінансові компанії беруть на себе пошук кредитних ресурсів, призначених для фінансування лізингових угод;

- оплата транспортного засобу здійснюється в розстрочку тривалий час;

- можливість застосування прискореної амортизації;

- розширення і модернізація підприємства – поетапне оновлення технічної бази без залучення позичкових коштів і використання значних сум оборотних коштів тощо.

Враховуючи важливу роль та тенденцію фермерських господарств до збільшення площ землекористування за рахунок земельних паїв, поголів'я худоби, нарощування виробництва основних видів сільськогосподарської продукції та перспективу розвитку селянських (фермерських) господарств необхідно в кожній області і районі проаналізувати стан розвитку фермерських господарств і прийняти додаткові заходи направлені на подальший їх розвиток.

В умовах ринкової економіки національне сільське господарство не може успішно розвиватися, перебуваючи у стані замкнутої господарської системи. Виникає необхідність інтеграції аграрної економіки як всередині країни, так і з зарубіжними партнерами. Наше завдання – активізувати цей процес, сприяти своїми розробками розвитку товарообміну, капіталообміну і трудообміну, тобто створенню змішаної конкурентної економіки, заснованої на наукомістких технологіях, взаємному інтересі і вигоді. Форми інтеграції можуть бути різні: спільні підприємства, компанії, корпорації, концерни тощо [4].

Основним поточним завданням аграрної політики нині є зупинення негативних процесів у цьому секторі економіки та забезпечення умов для нарощування виробництва сировини і продовольчих ресурсів. У зв'язку з цим на сучасному етапі проведення аграрної реформи особливо потрібне наукове, правове, методичне, фінансове, інформаційне і матеріально-технічне забезпечення її. В цьому запорука успіху реформи, оскільки альтернативи їй немає, вона має здійснюватись в інтересах селян і самими селянами.

За роки незалежності, незважаючи на певні реформаційні процеси, в сільському господарстві склалася стала тенденція до зниження обсягів виробництва основних видів продукції рослинництва і тваринництва. Причому склалася досить неприваблива ситуація: аграрна сфера економіки з прибуткової перетворилася у збиткову, що свідчить про поглиблення розбалансованості сільського господарства України.

Ситуація, що склалася в сільському господарстві, не забезпечує не тільки розширеного відтворення, але й простого. В країні взагалі не створена стала економічна система, відсутня регульованість процесу переходу до ринкових відносин, немає страхових фондів і резервів. В умовах монополізму виробників засобів виробництва та ринку збуту, правової незахищеності, відсутності реальних основ для фінансової підтримки, підтримки різноманітних форм власності сільське господарство і АПК виявилися кинутими державою у ринкову стихію, і, як видно, успішно тонуть.

Особливо руйнівню на становищі сільського господарства позначилося неконтрольована лібералізація цін, яка призвела до випереджаючого зростання цін на матеріально-технічні ресурси, вилучення з галузі додаткових фінансових коштів, руйнації добре налагоджених міжгалузевих і міжрегіональних інтеграційних зв'язків. Диспаритет цін підірвав фінансову основу розвитку виробничої і невиробничої інфраструктури сільського господарства.

Крім того, в сільському господарстві розвинулася криза неплатежів. Усі комусь заборгували. Банківські кредити через високі процентні ставки недоступні для сільських товаровиробників. Понад 80 % фінансових потоків обертається у сфері обігу, в галузях, які обслуговують експорт-імпорт. Сільськогосподарські підприємства не мають грошей для виплати зарплати своїм працівникам. Вони переходять на натуральне ведення господарства, на спрощені, примітивні технології виробництва продукції. Втрачаються виробничий і природний потенціали, деградують цілі галузі, знижується матеріальний добробут сільських працівників та пенсіонерів.

Не тільки визнання, але й (і це головне) практичні дії щодо забезпечення пріоритетного розвитку агропромислового виробництва є основою становлення економічної незалежності і розвитку України. З цією метою повинна бути законодавчо

затверджена концепція аграрної політики, що зобов'яже і дозволить всім причетним до агропромислової галузі відомствам і органам управління діяти з позицій не "диктатури пролетаріату", а перспектив розвитку держави, в тому числі і власного функціонування. Без такого підходу неможливо відпрацювати концепції організації сільськогосподарського ринку, цінової, податкової, кредитної, інвестиційної та інших концепцій. Як відомо, від розвитку агропромислового виробництва залежить продовольча безпека держави, її внутрішній ринок, забезпеченість людей робочими місцями, соціальний спокій людей тощо [6].

Складний період переживає нині наша країна. Економіка всього народного господарства, у тому числі і його складова частина АПК, перебувають у кризовому стані. Велика відповідальність лежить на корпусі економістів країни, які повинні здійснювати реформування існуючого економічного механізму в напрямі ринкових відносин. При цьому з об'єктивних причин самим економістам у ході реформ слід переозброюватися, тому що в ринковій економіці існує свій апарат, відмінний від апарату періоду адміністративно-командної системи управління. Потрібно оволодіти й користуватися теорією попиту і пропозиції, граничної корисності, концепцією ціни виробництва, законами конкуренції, маркетингу, інфляції, біржової торгівлі, процесами хеджування, опціонів, спекуляції, кривими Філіпса і Лафера, поєднання вільного ринку та елементів державного регулювання.

Протягом останніх років все сільськогосподарське виробництво було збитковим. Але у чому ж причина такого стану? Ряд економістів пояснює це тим, що в Україні реформи не йдуть. Проте з цим важко погодитись. За минулі роки в АПК відбулися величезні зміни в економічних відносинах: ліквідовано раніше існуючу систему заготівель сільськогосподарської продукції і матеріально-технічного постачання, систему ціноутворення, страхування, кредитування,

оподаткування, держава практично повністю усунулася від управління АПК. Кардинальні зміни відбулися в питаннях, що стосуються власності, землі й майна. Отже, багато зроблено, але бажаних результатів немає.

На думку провідних економістів, різкий і такий тривалий спад сільськогосподарського виробництва, його ефективності значною мірою зумовлений макроекономічними факторами, непослідовністю й безсистемністю реформ, неврахуванням психології вітчизняного товаровиробника, яка формувалася десятиріччями, і тих політичних суперечностей, що існують нині.

У світовому співтоваристві Українську державу, передовсім, визнають як значного потенційного лідера з виробництва найважливіших продуктів харчування: зерна, цукру, олії, м'яса, продуктів переробки молока, овочів, плодів, ягід тощо. Співробітничати висловлює бажання значна кількість компаній усіх без винятку високорозвинених країн світу. Використати цей настрій іноземних інвесторів, створити умови, щоб економіка України змогла отримати якомога більшу вигоду, – святий обов'язок тих, хто причетний до керівництва державою, і зокрема аграрною сферою, на всіх рівнях управлінської ієрархії [8].

Багатство держави визначається вмінням народу повною мірою використовувати природний потенціал (і чим він різноманітніший, тим краще). В Україні головним ресурсним потенціалом є земля.

Вихід із становища, яке склалося в АПК, вбачається насамперед в удосконаленні економічного механізму господарювання, уведення для сільськогосподарських товаровиробників нехай і жорстких, але певних “правил гри”, які забезпечували б для тих, хто нормально працює, хоча б мінімум умов простого відтворення.

Треба зменшити фактичний податковий прес на товаровиробника завдяки уведенню основного податку на землю й на прибуток. Потрібно, щоб економічний механізм для АПК був системний, постійний і відомий хоча б на кілька років.

Необхідно уточнити наявні програмні документи з питань соціального розвитку села і життєзабезпечення сільського населення, визначити джерела фінансування програм, їх конкретних виконавців і строки реалізації. На особливу увагу заслуговує продовольче та інше забезпечення пенсіонерів і решти категорій не зайнятого в аграрному виробництві сільського населення з урахуванням можливостей розвитку фермерства та інших форм приватного підприємництва на селі.

Слід забезпечити товаровиробнику своєчасність виплат за реалізовану продукцію, зробити реструктуризацію його боргів, що усуне бартерні відносини.

Кожному товаровиробнику варто постійно й чітко підраховувати витрати свого виробництва і знати, що в ринкових умовах доцільно виробляти тільки те, що можна вигідно продати.

Потрібно усвідомити, що в ринковому середовищі мають функціонувати усі складові економіки, в тому числі ринок паперів та ринок землі. Тому твердження окремих політичних лідерів про те, що ми за ринкову економіку, але проти ринку землі, виглядають досить дивно.

Земля має бути включена в ринкові відносини послідовно. Передовсім, слід визначати її вартість і будувати земельні відносини тільки через вартісне зіставлення сільськогосподарської продукції; розвиток підсобної діяльності для раціонального використання природних і трудових ресурсів, земельних угідь, поліпшення їх родючості; участь працею або коштами в соціальному розвитку села, де розташоване фермерське господарство. Незважаючи на окремі песимістичні виступи, що фермер всіх не нагодує, розвиток селянських (фермерських) господарств на рівні з великими підприємствами в Україні необхідний, бо на землі має бути господар і вироблена продукція повинна відповідати більш якісним показникам, а для цього потрібно надавати всіляку підтримку фермерам.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: “Феміна”, 1996. – 64 с.
2. Земельний кодекс України. // ВВР – 1993. – № 10 – С. 79.
3. *Герасимчук А.А., Куценко О.М., Писаренко В.М., Рабиштина В.М.* Соціально-економічні проблеми аграрної сфери виробництва: Конспекти лекцій. – К.:НМК ВО, 1993 р. –№ 10. – С. 79.
4. *Кузняк Б.* Проблеми відродження господаря на землі. // ЕУ. – 1993. – № 6. – С. 68-74.
5. *Кочерга С.В.* Зміна власності – крок до ринкових перетворень.// Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук /Збірник наукових праць молодих вчених/ – Полтава: Полтава, 1997. – С. 213-216.
6. *Крисанов Д.* Пріоритети аграрної сфери та їх реалізація в умовах економічної кризи /на рос.мові/. // ЕУ. – 1997. – № II. – С. 55-64.
7. *Климко Г.Н., Нестеренко В.П., Канищенко Л.О., Чухно А.А.* Основи економічної теорії: політекономічний аспект. – К.:Вища школа – Знання. – 1997. – С. 455-462.
8. *Лукінов І., Шепотько Л.* Продуктивні сили села основа його відродження і прогресу. // ЕУ. – 1993. – № 3. – С. 3-13.
9. *Лупенко Ю.* Формування акціонерних структур в АПК. // ЕУ – 1993. – № 11 – С. 5-59.

ЧЕРЕВИК Надія Володимирівна – старший викладач кафедри “Облік і аудит” Кременчуцького державного політехнічного університету ім. М. Остроградського

ТИТАРЕНКО Анна Олегівна – студентка Кременчуцького державного політехнічного університету ім. М. Остроградського